

»Niso nam vzeli
samo stalnega
prebivališča.
Vzeli so nam
osebnost.
Vzeli so nam
ponos.«

Irfan
Beširević

Foto: Borut Krajnc

Irfan Beširević, predsednik Civilne iniciative izbranih aktivistov (CIIA), kot je upodobljen na razstavi **30 let s(r)amote: Portreti izbranih skozi fotografski objektiv Boruta Krajnc.** Prvič je bila razstava prikazana od 25. februarja do 8. aprila 2022 na Gallusovem nabrežju v Ljubljani.

Beširević je spregovoril v predsedniški palači, ko se je predsednik države Borut Pahor 25. februarja 2022 v imenu države izbranim uradno opravičil za izbris. V tednu ob 30. obletnici izbrisa je Beširević postal tudi ime tedna na Valu 202.

30 LET S(R)AMOTE

OB 30. OBLETNICI IZBRISA SMO V AMNESTY INTERNATIONAL SLOVENIJE V SODELOVANJU Z IZBRISANIMI IN DRUGIMI PRIPRAVILI VRSTO AKTIVNOSTI, S KATERIMI SMO ZAZNAMOVALI TO HUDO KRŠITEV ČLOVEKOVIH PRAVIC. PRIPRAVILI SMO TUDI DVE RAZSTAVI (V LJUBLJANI NA GALLUSOVEM NABREŽJU IN V KRESIJI), KI JU PREDSTAVLJAMO V TEJ PRILOGI. OBE STA NA VOLJO, DA SE POSTAVITA TUDI DRUGJE – SPOROČITE NAM PROSIM, ČE IMATE MOŽNOST GOSTITI RAZSTAVO V SVOJEM KRAJU.

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Kaj je bil izbris?

Slovenske oblasti so 26. februarja 1992 iz Registra stalnih prebivalcev Slovenije izbrisale 25.671 posameznic in posameznikov – brez pravnega postopka in brez odločbe in zato tudi brez možnosti pritožbe.

Posledice so bile strahotne:

- izguba zaposlitev (ker uradno niso obstajali v državi, zaposlitev ni bila možna);
- izguba varstva pred brezposelnostjo (ker uradno niso obstajali);
- izguba vseh socialnih pravic in podpor (ker uradno niso obstajali);
- številni so bili izgnani iz države, ostali pa živeli pod vsakodnevno grožnjo izгона (kot da bi bili nezakoniti migranti);
- zavržen jim je bil vstop v državo;
- lahko so bili ločeni od družine (celo, če so bili ostali člani slovenski državljani);
- ostali so brez zdravstvenega zavarovanja (ker niso bili občani);
- ostali so brez zelene izobrazbe (brez dokumentov se niso mogli vpisati).

Nekateri izbrisani, sploh tisti brez opore slovenskih sorodnikov, so se bili prisiljeni

zaradi nemogočih razmer (brez statusa, brez pravic, pritisk okolice) proti svoji volji izseliti nazaj v matične domovine; nekaterim je bil vstop v Slovenijo zavržen, številni so bili izgnani.

30 let kasneje pravici še ni zadoščeno. Po izbrisu je bil status vrnjen manj kot polovici vseh izbrisanih. Dodeljene odškodnine so bile mizerne in povsem neprimerne za prestando trpljenje, uničene možnosti preživljanja in porušena življenja. V Sloveniji še vedno živijo izbrisani, ki nimajo urejenega nikakršnega statusa.

Upoštevač to je opravičilo predsednika države Boruta Pahorja za izbris, ki ga je uradno, v imenu države, izrekel 25. februarja 2022, izjemnega simbolnega pomena in nujen del poprave krivic. Boj za pravice izbrisanih pa ni končan, saj celovita poprava krivic še nikakor ni bila dosežena.

Portreti izbrisanih skozi fotografski objektiv Boruta Krajnca

Na Gallusovem nabrežju v Ljubljani je bilo spomladi razstavljeno 19 portretov in pričevanj izbrisanih in otrok izbrisanih, ki jih objavljamo v tej prilogi.

»Sem dokumentarni fotograf in fotoreporter, slovensko družbeno tranzicijo spremljam več kot 30 let. Izbris iz registra stalnega prebivalstva je ena najhujših krivic in kršitev človekovih pravic, ki so se zgodile v samostojni Sloveniji. Zato sem občutil veliko odgovornost, da izbrisane portretiram. Kar so preživeli izbrisani prebivalci, je težko predstavljivo. Z razstavo pa so nam posredovali svoj glas, ki bi se nas, upam, moral dotakniti.« Avtor portretov Borut Krajnc.

»Najhujša je bila stigmatizacija. Očeta so na cesti pljuvali, pretepli so ga, ne enkrat, večkrat. Zdaj sem ponosna na njega.«

Aleksandra Todorović Novak

Žalostno je, da izbrisani in njihovi otroci še 30 let po izbrisu niso bili deležni celostne odprave krivic. Nekaterih stvari se ne da popraviti, kljub temu je nujno, da se brez pogojevanja popravi vsaj tisto, kar je mogoče.

»Na poti iz K4 so me ustavili miličniki. Ker nisem imela dokumentov, so me odpeljali na Trdinovo. Zjutraj so me z drugimi v marici odpeljali do hrvaške meje, nato pa z drugo marico do Slavonskega Broda. Deportirali so me še enkrat, obakrat sem se vrnila peš.«

Katarina Keček

Katarina je bila v času izbrisa študentka prvega letnika novinarstva. V enem dnevu je ostala brez doma, staršev, denarja in socialne varnosti. Pet let je bila brez doma, dokumentov, brez zavarovanja. Spala je v študentskih domovih, kletah, poleti v avtu.

SLOVENSKE OBLASTI SO IZ REGISTRA STALNIH PREBIVALCEV IZBRISALE 25.671 LJUDI, MED NJIMI 5360 OTROK.

»Ko se spomnim, je zelo hudo. Pregarjanja, maltretiranja ... Imaš obrt, plačuješ davke, delati pa moraš preko nekoga drugega ... Od 1991 do 2002 nisem mogel k materi in očetu na grob.«

Cvijetan
Blagojević

Cvijeto danes ne krivi policije; delali so, kar so morali. Ni imel papirjev, raztrgali so mu jih, osebno, potni list, vse. Kakšne travme so bile za njegove otroke, jokali so. Ločil se je, tudi tu je bil vzrok izbris. Stanovanja ni mogel odkupiti, danes ga ne more zapustiti otrokom. Izbris je bil zanj ekonomski genocid.

»Počutila sem se izločeno. Nenehno so me spraševali, kaj sploh hoče moja mama, in jo pošiljali tja, od koder je prišla. Jaz skoraj ne bi preživela. Pomažala sta mi volja in moč, ki ju je kazala mama.«

Živa
Kerner

Otroci izbrisanih so bili tisti, ki so delili tesnobe in stiske, ko leta in leta niso razumeli, kaj se je sploh zgodilo, kaj so storili narobe. Odraščali so z manj prihodki, z manj dopusti, z manj izleti ... – medtem ko so starši poskušali reševati težavo za težavo. Tudi oni so živeli s strahom, kaj se morda še lahko zgodi, po tem, ko se je enkrat že zgodilo nekaj nepredstavljivega.

VIŠI IZBRISANI SO PRED RAZPADOM NEKDANJE JUGOSLAVIJE V SLOVENIJI ŽIVELI POVSEM ZAKONITO KOT STALNI PREBIVALCI. VEČINOMA SO IZHAJALI IZ REPUBLIK NEKDANJE JUGOSLAVIJE, ŠTEVILNI SO BILI ROJENI V SLOVENIJI.

»Zavedam se, da izbrisa ni zagrešil slovenski narod, temveč peščica politikov in uradnikov.«

Budimir
Vuković

Budimir zaradi izbrisa nima polne delovne dobe. Ni se mogel poročiti, si ustvariti družine in se uveljaviti s svojim delom. Postal je apatrid, oseba brez državljanstva katerekoli države. V osnovi je pisatelj, sedaj se preživlja z delom za Kralje ulice. Še vedno ima zgolj začasno prebivališče, nima zavarovanja ali pravice do dela, niti do pokojnine, neprofitnega stanovanja ali bivalne enote. Izbris zanj še vedno traja.

»Oče je bil prej vedno dobre volje. Rad je igral na orglice, vedno slovenske narodne. Po izbrisu so orglice za vedno utihnile in postal je hudo zaskrbljen. Zamorjen 90-letnik.«

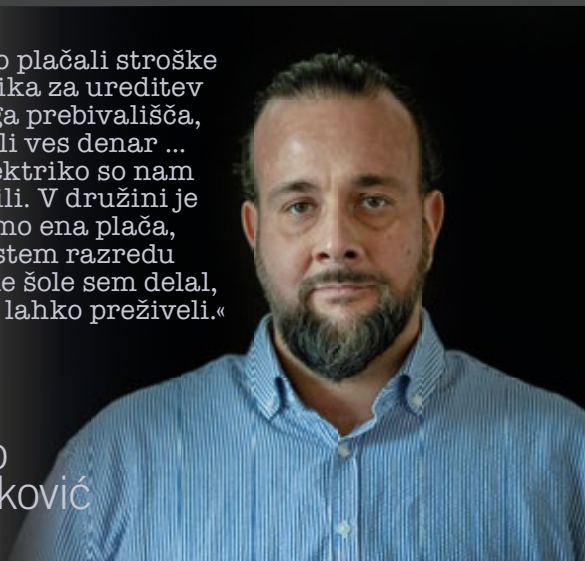
Zvonko
Bago

Zvonko je vrsto let skrbel za izbrisane Ivana Baga, ki je ostal brez socialnega in zdravstvenega zavarovanja. Ko je potreboval antibiotike, jih je poskušal dobiti celo pri veterinarju. Ni jih dobil. »Izbris je umiranje po kapljicah. Ta proces sem od začetka do konca videl pri svojem očetu,« pravi.

OBLASTI NISO IZBRISALE NEMCEV, FRANCOZOV, AMERIČANOV ..., KI SO IMELI PRAVICO STALNO PREBIVATI V JUGOSLAVIJI. TI SO AVTOMATIČNO POSTALI TUJCI Z DOVOLJENJEM ZA PREBIVANJE V SLOVENIJI.

»Da smo plačali stroške odvetnika za ureditev stalnega prebivališča, smo dali ves denar ... tudi elektriko so nam odklopili. V družini je bila samo ena plača, že v šestem razredu osnovne šole sem delal, da smo lahko preživeli.«

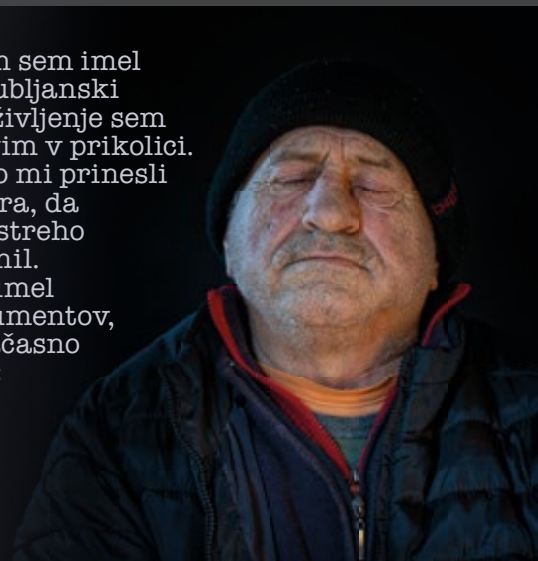
Ratko Stojiljković

Izbris je zarezal v življenja ne le 25.671 oseb, ampak tudi njihovih otrok in sorodnikov. Stiske in strah staršev so bile tudi njihove, finančno prikrajšanje je bilo tudi njihovo. Otroci izbrisanih niso bili upravičeni do otroških dodatkov, niti vključeni v odškodninsko shemo.

»Pred izbrisom sem imel stojnico na ljubljanski tržnici, lepo življenje sem imel. Zdaj živim v prikolici. Kralji ulice so mi prinesli nekaj stiropora, da je topleje, na streho so dali polivinil. 26 let nisem imel nobenih dokumentov, zdaj imam začasno prebivališče.«

Pajo*

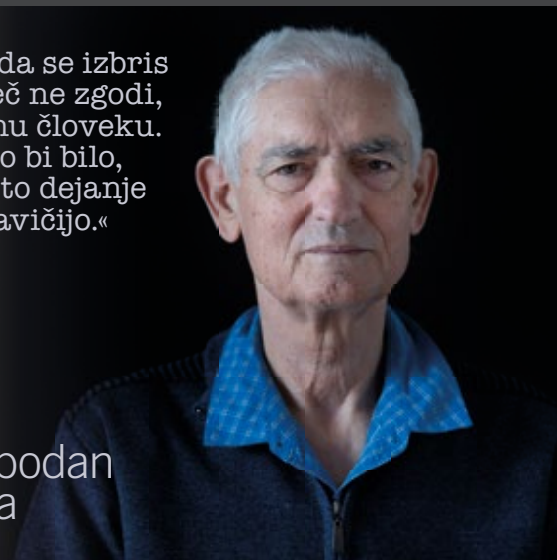
Nekateri izbrisani živijo v Sloveniji brez urejenega statusa že 30 let. Pravna podlaga, ki bi jih ščitila pred odstranitvijo iz države, ne obstaja, zato ostajajo v izredno negotovem položaju. Pot do dovoljenja za stalno prebivanje v najboljšem primeru traja sedem let.

* Resnično identiteto smo zaščitili zaradi strahu, da bi javno izpostavljanje lahko škodovalo že tako ranljivemu položaju izbrisanege.

IZBRISANI SO BILI STIGMATIZIRANI IN ZANIČEVANI. IZBRIS PA NI PRIZADEL LE IZBRISANIH, TEMVEČ TUDI NJIHOVE DRUŽINE.

»Želel bi, da se izbris nikoli več ne zgodi, nobenemu človeku. Korektno bi bilo, da se za to dejanje vsaj opravičijo.«

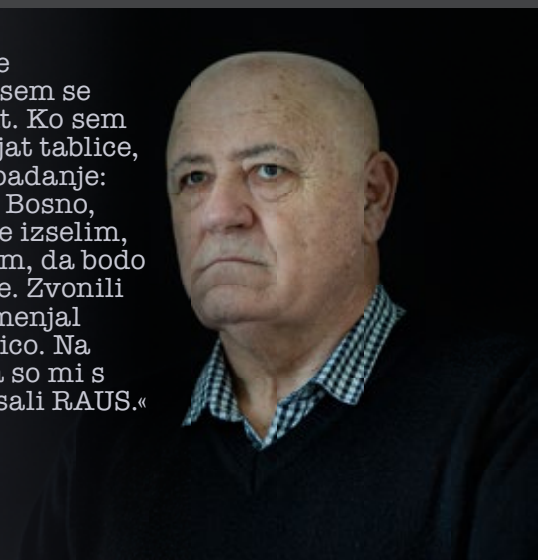
dr. Slobodan Macura

Po izbrisu je Slobodan šest let živel z začasnim prebivališčem. Po 18 letih redne zaposlitve v UKC Ljubljana je naenkrat potreboval delovno dovoljenje. Podiplomski študij je moral prekiniti.

»Imel sem take probleme, da sem se že hotel obesiti. Ko sem moral zamenjat tablice, se je začelo zbadanje: kdaj boš šel v Bosno, grožnje, naj se izselim, kaj tukaj iščem, da bodo prišli po mene. Zvonili so na vrata, menjal sem ključavnico. Na vhodna vrata so mi s sprejem napisali RAUS.«

Trivo Damjanić

Trivu so leta 1992 odvzeli stanovanjsko pravico po tem, ko sta z ženo, tudi izbrisano, v Cinkarni vplačevala v stanovanjski sklad, in po tem, ko sta za stanovanje dvakrat vplačala participacijo pri vselitvi v stanovanje. Še danes plačujeta najemnino v istem stanovanju. Od izbrisa sta dala za najemnine več kot 70.000 evrov.

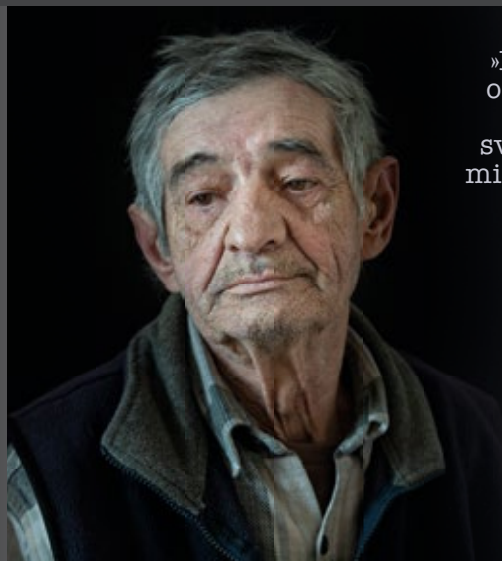
ŠTEVILNI IZBRISANI SO BILI IZ SLOVENIJE DEPORTIRANI, NISO IMELI DOSTOPA DO ZDRAVNIKA, SOCIALNIH POMOČI, DELODAJALCI PA SO MORALI VELIKOKRAT PREKINITI NJIHOVE ZAPOSLOTITVE.

»Najtežje je bilo, ko je sredi noči k nam v azilni dom prišla policija in so nas odpeljali v Nemčijo, kjer smo zaradi izbrisa iskali azil. Moj sin je bil star tri mesece, na poti pa nismo imeli ne vode ne hrane.«

Mahi Berisha

Mahi je žena pokojnega Alija Berisha, enega od šestih zmagovalcev pred Evropskim sodiščem za človekove pravice. Tudi ta zmaga ni omogočila, da bi se lahko Ali v Slovenijo vrnil skupaj z družino – zakon, ki je »urejal« statuse izbrisanih, je dopustil le vrnitev njega in v Sloveniji rojenega sina, ne pa tudi v tujini rojenih otrok in žene. Vsi so se lahko vrnili šele leta 2014, po posredovanju Urada predsednika republike Slovenije.

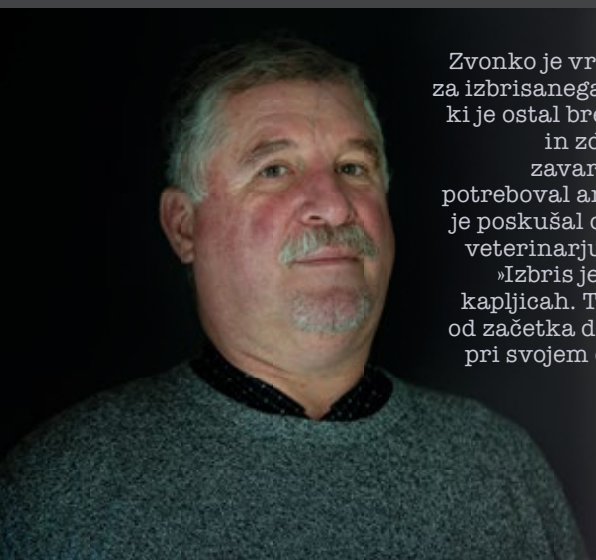

»Lani sem želel oditi v Francijo na pogreb svojega brata, a mi z le začasnim dovoljenjem za bivanje niso dovolili potovati.«

Ljubinko Tomić

Ljubinko je pred izbrisom delal v Franciji, Alžiriji, Maroku, Mavretaniji, Braziliji ... Napeljeval je plinovode. Po izbrisu ni bil več v tujini. Še vedno nima stalnega prebivališča, zadnja štiri leta zgolj dovoljenje za začasno prebivanje. Pred tem ni imel nobenega veljavnega dokumenta.

ŠTEVILNE DRUŽINE SO ZARADI IZBRISA OSTALE RAZBITE, IZBRISANI NISO MOGLI ODKUPOVATI SVOJIH STANOVANJ, NISO SE MOGLI ŠOLATI IN NISO MOGLI V MIRU UŽIVATI SVOJIH ŽIVLJENJ.

Zvonko je vrsto let skrbel za izbrisane Ivana Bağa, ki je ostal brez socialnega in zdravstvenega zavarovanja. Ko je potreboval antibiotike, jih je poskušal dobiti celo pri veterinarju. Ni jih dobil. »Izbris je umiranje po kapljicah. Ta proces sem od začetka do konca videl pri svojem očetu,« pravi.

Marko Perak

Marko Perak, Aleksandar Todorović in Mladen Balaban so bili pobudniki prvega društva izbrisanih. »Da bomo ustanovili društvo, smo se decembra 2001 zmenili v mojem stanovanju v Mežici. Leta 2002 smo imeli ustanovno skupščino. Za pravice se je treba boriti. Zame je bilo bistvo tega boja, da se ohrani moja družina - da ostanemo skupaj. Tako je tudi bilo.«

»V Bosni sem se registrirala kot begunka iz Slovenije, kljub temu sem morala za otroka plačati vsak pregled pri zdravniku. Delala sem po kmetijah, da sem zaslužila. Samo jokala sem vsa ta leta. Hči je odraščala z mano in je jokala z menoj. 17 let sem živela brez dokumentov, brez prihodkov, brez otroškega dodatka, brez zdravstvenega zavarovanja.«

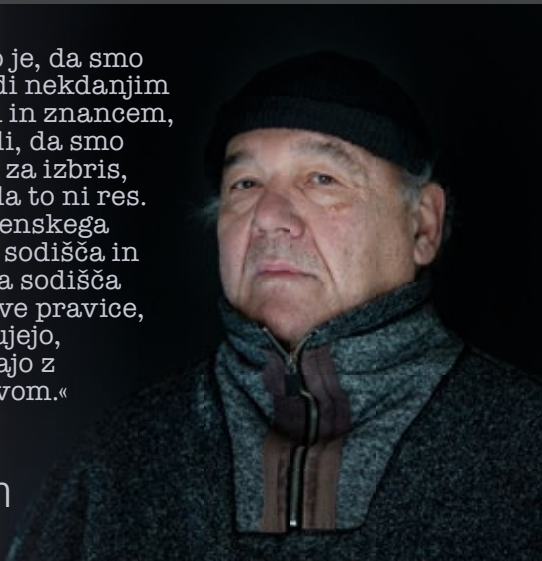
Slavica Đuričić

Slavica je šla v tožbo za odškodnino, ki se je vlekla štiri leta. Verjela je odvetniku, ki je bil prepričan, da bosta obe s hčerko pravdo dobili. Ko je predlani izvedela, da jo je sodišče zavrnilo in koliko je zaradi izgubljene tožbe dolžna državnemu odvetništvu, jo je psihično strlo. Državnemu odvetništvu je do konca lanskega leta vse poplačala z izposojenim denarjem, dolg pa še vedno odplačuje.

EVROPSKO SODIŠČE ZA ČLOVEKOVE PRAVICE JE LETA 2012 UGOTOVILO KRŠITEV PRAVIC DO VARSTVA ZASEBNEGA IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA TER DO UČINKOVITEGA PRAVNEGA SREDSTVA.

»Pomembno je, da smo ljudem, tudi nekdanjim prijateljem in znancem, ki so menili, da smo sami krivi za izbris, dokazali, da to ni res. Sodbe slovenskega ustavnega sodišča in evropskega sodišča za človekove pravice, ki to potrjujejo, me navdajajo z zadovoljstvom.«

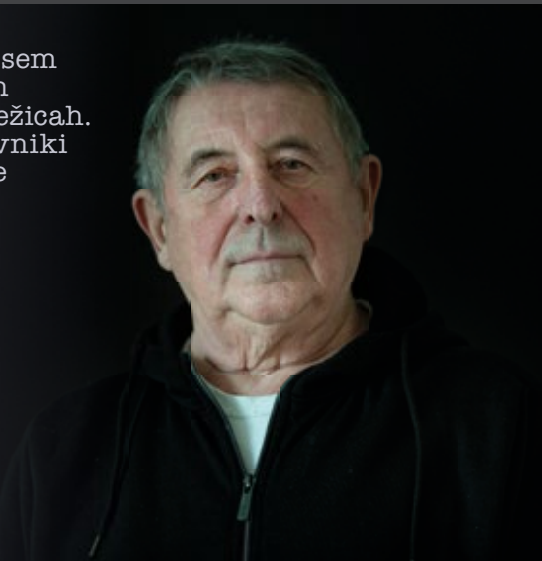
Mladen Balaban

Govorili so, da so izbrisani sami krivi za svoj položaj, tudi po tem, ko so sodišča ugotovila, da je bil izbris protipraven, neustaven in diskriminatoren. Težko je bilo dolga leta živeti s tem.

»Junija 1956 sem bil pri svetem obhajilu v Brežicah. Takrat se krvniki moje usode še niso rodili.«

Niko Jurkas

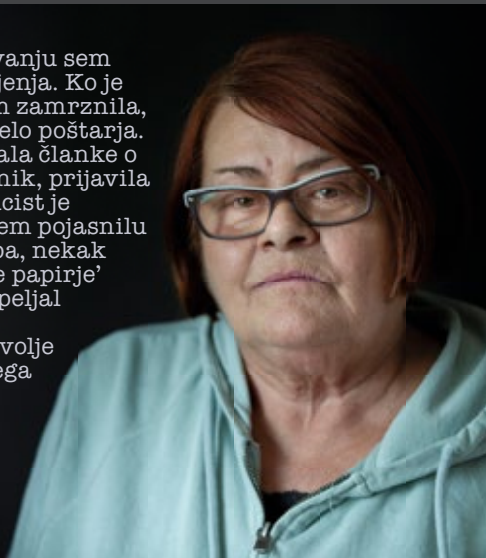

V času izbrisa je Niko v svojem podjetju zaposloval 28 oseb. Po izbrisu je bil 10 let brez osebne in zdravstvene izkaznice, brez voznškega izpita. V lastnem podjetju je delal na črno pet let in si vsaj lahko zagotavljal preživetje. Enega zaposlenega je moral zaradi neurejenih dokumentov odpustiti; šele leta kasneje je izvedel, da je obema življenje obrnil izbris.

SLOVENSKO USTAVNO SODIŠČE JE DVAKRAT UGOTOVILO, DA JE BIL IZBRIS NEUSTAVEN.

»V lastnem stanovanju sem živela brez dovoljenja. Ko je kdo pozvonil, sem zamrznila, strah me je bilo celo poštarja. Soseba mi je metala članke o izbrisu v nabiralnik, prijavila me je policiji. Policist je pretresen ob mojem pojasnilu rekel samo: 'Gospa, nekak probajte urediti te papirje' - lahko bi me pa peljal do meje. Bili smo odvisni od dobre volje drugih in njihovega razumevanja.«

Mirjana Učakar

Mirjani so dokumente uničili uradniki, ki so jo poznali celo življenje, njena mama je bila namreč tajnica župana. Rojena na Ptujju mami Slovenki in očetu Srbu si je morala urediti hrvaško državljanstvo, da je sploh lahko zaprosila za stalno prebivanje v Sloveniji. Z izbrisanim Acom Todorovičem sta prijateljevala osem let, preden sta drug drugemu zaupala, da sta oba izbrisana.

»Ker nisem imela papirjev, niti denarja, se nisem mogla šolati na srednji šoli, temveč sem več let na črno delala za šankom. Skrbeti sem morala tudi za izbrisana starša, ki sta izgubila službo. V osmih letih sem govorila z nešteto uradniki in jih prosila za papirje. Vedno so mi rekli: 'Gospa, vi ne obstajate!' Kako ne obstajam? Sem umrla?!«

S. S.

Izbrisanih je bilo 5360 otrok. S. S. je bila izbrisana na svoj 14. rojstni dan, skupaj s staršema in bratoma. Brat je dobil državljanstvo, ostali na pravočasno oddano vlogo nikoli niso dobili odgovora. Nihče ni razumel, kaj se jim je zgodilo. Vsi v družini so bili živčni, pregovarjali so se o tem, kaj storiti, in se velikokrat sprli. Mislili so, da se to dogaja samo njim. Ko je zbolela, ni mogla k zdravniku, saj ni imela zdravstvenega zavarovanja. Po ureditvi statusa so zdravniki ugotovili, da potrebuje operacijo.

PO IZBRISU JE BIL STATUS VRNEN MANJ KOT POLOVICI VSEH IZBRISANIH PREBIVALK IN PREBIVALCEV SLOVENIJE.

Ogled razstave študentov Filozofske fakultete, oddelka za sociologijo, Univerza v Ljubljani s prof. dr. Ksenijo Vidmar Horvat. Gallusovo nabrežje, Ljubljana.

Razstava 30 let (s)ramote v Kresiji

V Galeriji Kresija pa smo na predvečer 30. obletnice izbrisa otvorili bolj dokumentaristično usmerjeno razstavo, ki potek in posledice izbrisa, predvsem pa aktivizem izbrisanih, prikazuje skozi fotografije, dokumente in spremna besedila. Posvetili smo jo Aleksandru Todoroviču, neumornemu borcu za popravilo krivic izbrisanim.

Ob otvoritvi, ki je potekala 25. februarja 2022, ko se je predsednik Borut Pahor v Predsedniški palači izbrisanim v imenu države za izbris opravičil, so v prijetno polnem prostoru Galerije Kresija spregovorili številni izbrisan_i in delil_i svoje pretresljive zgodbe in spomine.

Foto: Taja Premk

Aleksandra Todorovič Novak, hči izbrisanega Aleksandra Todoroviča, in izbrisana Mirjana Učakar na otvoritvi razstave na Gallusovem nabrežju.

Foto: Taja Premk

Nataša Posel, direktorica Amnesty Slovenije, na otvoritvi razstave v Kresiji.

Foto: Kaja Brezočnik

Utrinek iz otvoritve razstave.

Foto: Kaja Brezočnik

Irfan Beširevič med govorom na otvoritvi razstave v Kresiji 25. februarja 2022.

Foto: Borut Krajnc

GOSTITE KAKŠNO OD RAZSTAV V SVOJEM KRAJU!

Veseli bomo, če boste razstavi 30 let s(r)amote gostili v vašem kraju – v knjižnici, kulturnem domu, izobraževalni ustanovi, na prostem ... Dogovorite se z odgovornimi osebami za te prostore in nam potem pišite na amnesty@amnesty.si ali nas pokličite na 01 423 93 77, da se dogovorimo glede podrobnosti.

Pomagajte, da izbris ne potone v pozabo in da zgodbe izbrisanih dosežejo kar največ ljudi.

Foto: Kaja Brezočnik

Aleksander Todorović

Aleksi je bil eden izmed, ki so se prvič odločili, da se bodo v Sloveniji postavili na stran izbrisanih. Priznal je, da je bil eden izmed tistih, ki so se prvič odločili, da se bodo v Sloveniji postavili na stran izbrisanih. Priznal je, da je bil eden izmed tistih, ki so se prvič odločili, da se bodo v Sloveniji postavili na stran izbrisanih. Priznal je, da je bil eden izmed tistih, ki so se prvič odločili, da se bodo v Sloveniji postavili na stran izbrisanih.

Del razstave o Aleksandru Todoroviću.

Foto: Kaja Brezočnik

ŽELITE IZVEDETI VEČ?
WWW.AKADEMIJA-AMNESTY.SI/
IZOBRAZEVANJE/IZBRIS

HVALA GALERIJ KRESIJA IN
TURIZMU LJUBLJANA ZA PODORO
PRI IZVEDBI RAZSTAV.

30 let s(r)amote v Galeriji Kresija.